

SKUP 2000 - 2

Prosjekt: Legeforeningen investerer i røyk

Medarbeider: Terje Carlsen

Publikasjon: Dagbladet

Publisert: Oktober 2000

Medium: Avis

Tema: Samfunn/Økonomi

SKUP-METODERAPPORT FRA FRILANSJOURNALIST TERJE CARLSEN,
VESTGÅRDVN. 34B, 7600 LEVANGER, TLF74089129/986 40 214
OM ARTIKKELSERIE MED AVSLØRING AV DEN NORSKE
LEGEFORENINGENS PENSJONSINVESTERTING I DEN INTERNASJONALE
TOBakk OG VÅPENINDUSTRIEN, BLANT ANNET MINER TIL
HUTUMILITSEN I BORGERKRIGEN I RWANDA ARTIKKELSERIEN BLE
PUBLISERT I DAGBLADET 19. OG 20. OKTOBER 2000 under følgende titler:
-Legeforeningen investerer millioner i røyk, trykket i Dagbladet tors. 19.okt - 2000
-Legene har våpenaksjer, trykket i Dagbladet 20. oktober - 2000
-Sykehuslegene har 250 millioner i tobakksaksjer via KLP Forsikring - upublisert
oppfølger

Grunnlag: Når og hvordan kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?

Mitt utgangspunkt som ensom frilansjournalist i provinsielle Nord-Trøndelag må nødvendigvis være noe annet enn for journalister i de store faste redaksjonene i Oslo, Bergen og Trondheim. Jeg har ikke de store økonomiske ressursene å trekke veksler på og må derfor stadig vekk arbeide med flere ideer og prosjekter samtidig, gjerne flere rene plankekjøringsprosjekter, slik at noe klingende mynt kommer i kassa. Store barnebidrag og husleie skal betales og jeg er avhengig av å ha saker jevnlig på trykk. Jeg ville således ikke være i stand til å arbeide gjennom en sak som TV2s og Gerhard Helskogs forbilledlige journalistikk om omskjæring av muslimske kvinner i Norge i programmet "Rikets tilstand" etc med månedlange researchfaser

Min arbeidsmetode er i stor grad intuitiv eller antiintellektuelt preget, det vil si at mange av nyhetssakene forløses av lang tids hardt ervervet "teft" om hva som "selger". Ellers har jeg gjennom år bygd opp et omfattende kildenett, som jeg stadig er i kontakt med. Intellektet kobler jeg først inn under selve researchfasen. Oftest går jeg motstrøms de store nyhetssakene i tiden og leter "saker" i skyggene av flomlyset fra medienes prosjektører, og med tema som er uavhengige av anonyme kilder og skjulte mikrofoner. Dette er ikke minst den nær eneste måten å få en story på trykk i de store avisene på for en frilansjournalist. Metoden gjør ellers at jeg kan skaffe meg et noe tidsforsprang vis a vis de fast ansatte i de ressurssterke redaksjonene. Den gjør det dessuten lettere for meg psykisk og intellektuelt å få arbeidsro i researchfasen enn å skulle researche samtidig med å sloss på slagmarken i avisene. En hyggelig konsekvens av en slik "langsom" og vidvinklet arbeidsmetode er dog at jeg av og til kan å slå meg løs på førstesidene i tabloidene. Den ovennevnte artikkelserien er et slikt eksempel.

Den sentrale problemstillingen:

Kort sagt er artikkelserien om Den norske legeforeningens investeringer i våpen og tobakk et resultat av kritisk etterprøving mytologier og virksomme fortellinger om Det norske samfunn over år. Det finnes snes og dusiner av slike fortellinger: Som de om at vi i Norge har Verdens reneste vann, De flinkeste legene, Den høyeste arbeidsmoralen, Det beste helsevesenet. Ved å snu og vende uttrettelig på slike stabbesteiner i Fortellingen om Norge, er det utrolig hva en enkel sjel kan komme opp med. Forutsatt at man har autoriserte kilder, kan man også få det på trykk.

En slik stein å vende var Den norske legeforeningens prinsipalt uttalte og

formålsparagraferte avstandstagen fra tobakken og tobakksindustriens forbannelser. Arbeidshypotesen ble følgelig om hvorvidt en slik eksklusiv holdning fra en av Norges mest resepekterte yrkesgrupper sto sin prøve prøve opp mot mer objektive kjensgjerninger. Eller mer presist formulert som antitetisk problemstilling: Kan Den norske legeforeningen leve med å ha aksjer og eierinteresser i tobakksindustrien all den tid den har inntatt i sine etiske retningslinjer en avstandstagen til industriens produkter?

Målet var med andre ord å finne ut om Den norske legeforeningen virkelig hadde eierinteresser i slik industri, og om det i så fall var til å leve med for foreningen. Og endelig: Å finne ut om Den norske legeforeningen også hadde aksjer eller eierinteresser i annen industri eller virksomhet som kom i konflikt med foreningens generelle og spesielle syn på menneskerettigheter, slik den er nedfelt i forenings etiske retningslinjer.

Jakten på kildene

Hvor skulle man så begynne å lete for å få bekreftet eller avkreftet en slik hypotese? Svaret var naturligvis åpenlyst. Det var i første omgang ganske enkelt å ringe Den norske legeforeningens pensjons og sykeforsikringskasse og be om årsberetning og revisjonsberetning. At ingen hadde tenkt på dette før. Som sagt så gjort. Og etter noen dager kom materialet til min postkasse. Ved første øyekast kunne jeg se at Den norske legeforeningen gjennom sin Syke og pensjonskasse (SOP) hadde flust av millioner plassert i sin aktive og indirekte kapitalforvaltning. Tilsammen var det snakk om intet mindre enn 1.3 milliarder kroner. Dessuten fantes det penger i rentepapirer for mer enn 2 milliarder kroner. Altså en total portefølje i aksjer og verdipapirer til en markedsverdi per 31.12.99 på tilsammen mer enn 3.5 milliarder norske kroner. Her luktet skrå.

Å fastslå at Den norske legeforeningen hadde eierinteresser i internasjonal tobakk og våpenindustri var dog ikke så lett. Investeringene eller pengeplasseringene hos norske fondsforvaltere røpet ikke dette umiddelbart. De norske kapitalforvalterne hadde likevel i sin tur investert pengene i utenlandske fonds, og så videre. Dessuten noterte jeg at SOP hadde tre større mandater i Barclay Global Investors. Altså måtte jeg utenlands. Ved hjelp av utenlandsopplysningen fikk jeg vite at BGI befant seg i San Fransisco. Jeg tok et raskt overslag over mine egne aktiva og ringte San Fransisco. Dette måtte ikke bli noe bomskudd. Taxameteret gikk. Etter flere telefoner kom jeg i kontakt med pressetalsmann Tony Shorney som geleidet meg videre i meglerjungelen til kapitalforvalterne i USA. Det viste seg etter mye om og men at legeforeningens aksjer i BGI befant seg både i vektete indekser, enhanced indekser og emerging markets. Den førstnevnte typen er ofte grovt sagt en vifte av aksjer vektet etter kvantitative metoder med maskiner med høy datakraft og gir sannsynlighetsbasert uttelling. Ettersom tobakksindustrien fortsatt er en tung industriaksje med stor rentabilitet var det overveiende sannsynlig at tobakksaksjer også skulle være med her. Men jeg måtte finne konkrete beviser for det. Ellers slik arbeiderdikteren Rudolf Nilsen uttrykte det: "Mere enn noen tror, trenger vi noen som vet"

Trinn 1 - intervjuing/utskrivning

Jeg var kommet til "the point of no return" i min telekontobalanse. Nå måtte jeg ha fast fisk. Etter enda mer om og men, og mange og lange telefoner til, fikk jeg endelig

bekreftet fra kilder i BGI at den skandaliserte tobakkgiganten Philip Morris befant seg i denne vektete viften. Disse opplysningene passet også med min selvstendig kryssjekking og analyser opp mot Morgan Stanley-indeksen og andre kjente indekser som de største kapitalforvalterne anvender. Etter hvert som jeg fikk dokumentasjoner per mail fra BGI og andre kapitalforvaltere i USA var saken krystallklar: Den norske legeforeningen hadde definitivt aksjer i den britisk-amerikanske tobakkgiganten Philip Morris. Derved var det klar for ny telefonrunde. Denne gangen for å konfrontere Den norske legeforening med fakta. Generalsekretæren i Den norske legeforeningen godtok min dokumentasjon uten nølen og innrømmet at dette nok dessverre kunne stemme. Lederen for pensjonskassen var mer gjenstridig og påsto at Den norske legeforening gjennom BGI ikke hadde muligheter til å styre unna Philip Morris. Det påsto han også i flere medier i kjølvannet av mine senere artikler, enda jeg via BGIs hjemmeside kunne vise for Gud og Hvermann at BGI hadde alternative kapitalfonds uten tobakk. Disse var dog noe dyrere, men ikke så mye at Den norske legeforening måtte selge sjelen sin for en noe høyere meglerkurtasje. Uansett endret ikke dette sakens faktum.

Kort tid etter hadde jeg skrevet ut saken og kryssjekket den på ny mot mine kilder i USA. Deretter gikk manuskriptet mitt den sedvanlige veien til redaksjonssjefen i Dagbladet. Derfra ble reporter Tore Gjerstad derfra ble raskt koblet på. Han kjørte opp til Lillehammer for å få ytterligere kommentarer fra delegatene i Den norske legeforeningen på landsstyremøtet der. På kvelden ble det klart at saken ville bli stort oppslått i Dagbladet dagen etter. Den samme dagen som artikkelen sto på trykk i Dagbladet, gikk Den norske legeforeningen mer mindre motvillig med på - i TV2 og Dagsrevyen - at den i strid med sine etiske retningslinjer hadde investert store beløp i tobakksaksjer i Philip Morris. Og på det samme landsstyremøtet i foreningen samme kveld annonserte presidenten at Den norske legeforeningen aktet å kvitte seg med de "uheldige investeringene" i tobakksindustrien. Problemstillingen eller arbeidshypotesen var så langt ikke på noe punkt nødvendig å endre eller reformulere.

Trinn 2 - research/intervjuing/oppfølging

I mens arbeidet jeg intenst med en oppfølger som omhandlet Den norske legeforeningens forhold til internasjonal våpenindustri, menneskerettigheter og regionale konflikter i den tredje verden der sivile var blitt drept og lemlestet. Det skjedde kort ved at jeg forholdt opplysningen om legeforeningens andre store aksjepost i det multinasjonale selskapet General Electrics opp mot Human Rights Watch Institutes rapporter om smugling av miner til Rwanda under borgerkrigen der. Disse rapportene hadde jeg som Espen Askeladd tatt hånd om og arkivert alt på et tidlig tidspunkt i påvente av at jeg senere kom til å behøve dem i mitt arbeide. Etter å ha kontrollert med flere innbyrdes uavhengige kilder fremsto en kobling mellom General Electrics og den skandaliserte italienske våpenprodusenten Technovar. Technovar skulle nemlig i følge instituttets rapporter, samt en hemmelig FN-rapport ha smuglet våpen til HUTU-militsen i Rwanda via Egypt under kodenavnet MAT79. Internettet var her til stor hjelp. Men enkelte detaljer måtte dog sjekkes opp med telefon og fax på det gamle viset. Koblingen mellom legeforenings pensjonsfond og våpenindustrien viste seg imidlertid snart å være for sterk til å la seg ignorere, og en nærmere gjennomgang av muntlige og skriftlige kilder viste at General Electrics hadde bistått Technovar med fremstilling av 1.6 millioner landminer og 1.2 millioner antitankminer. En ny telefonrunde begynte med legeforeningen og øvrig

involverte parter. Dagbladets Tore Gjerstad snakket med presidenten i Den norske legeforening, jeg kontaktet samt Amnesty International og andre institutter eller fremstående menneskerettighetsaktivister her til lands. Resultatet ble et oppslag om Den norske legeforenings investeringer i våpen som skadet sivilbefolkninger, barn og kvinner i krigsherjede land, i Dagbladet påfølgende dag. Den norske legeforenings landsstyremøte vedtok imidlertid ikke å trekke disse investeringene. SOP-lederens kommentar var at andre var verre. Problemstillingen forble uendret også her.

Upublisert oppfølger

Ettersom saken gikk varm i alle medier i flere dager, laget jeg også enda en oppfølger. Denne gang gjaldt det sykehuslegene. Ideen til denne oppfølgeren kom også rent intuitivt. Som fylkeskommunalt ansatte har sykehuslegene i tillegg til sine pensjonsforsikringer i SOP også sykeforsikringer i KLP Forsikring. Sykehuslegene er i kraft av å være medlemmer i Den norske legeforening bundet av de samme etiske prinsipper som de øvrige medlemmene. En nærmere gjennomgang av årsberetning her viser at KLP Forsikring per 31.12.99 har aksjer i tobakksfabrikantene Swedish Match og Philip Morris på tilsammen 250 millioner kroner. KLP Forsikring administrerer også Norsk Pasientskadeforsikring. Dette anså imidlertid ikke KLP Forsikring som betenkelig. Denne saken kom imidlertid ikke på trykk, ettersom nye nasjonale og internasjonale nyheter selvfølgelig seilte inn. Nyhetsdøgnet har 24 timer

Arbeidstid medgått

Den intensive delen av arbeidet med de to artiklene tok cirka 20 timer. Fra samtlige årsberetninger dalte ned i postkassen min tok det nok 4 dager før artiklene sto på trykk i Dagbladet. Ideen til reportasjene har jeg imidlertid, og som nevnt tidligere, båret med meg over lengre tid. I hvert fall siden representanter for Den norske legeforening offentlige kommuniserte sin avsky mot tobakksindustrien og sine etiske prinsipper vis av vis denne. Det skjedde så tidlig som under debatten omkring røykeloven her hjemme, under rettsakene mot tobakksindustrien i USA, og mens rettsaken i Orkdal Herredsrett mellom kreftsyke Robert Lund og Tiedemann Tobak gikk av stabelen sist høst. Total medgått arbeidstid er derfor umulig å fastslå eksakt.

Erfaringer

Etter at jeg sendte manuskriptet til Dagbladets redaksjonsledelse ved redaksjonssjef Aud Dalsegg fikk jeg svært god oppbacking derfra. Det var særdeles nyttig for meg å kunne ha en reporter til med på "teamet" etter hvert. Overveiende hadde jeg heller ikke større problemer med kildene enn det man kan vente når man konfronterer den kunnskapssterke og autoritære norske legeforening med slike ubehagelige saker. I ettertid ser jeg at saken ville ha blitt svært vanskelig å gjennomføre for meg, dersom internettet ikke fantes. Nettet gjorde det lettere å kryssjekke opplysninger, hente inn relevante opplysninger fra frittstående menneskerettighetsinstitutter, som Human Rights Watch, FN, og raskt finne frem til navn, telefonnumre og adresser til skriftlige og muntlige kilder verden over.

Terje Carlsen
Levanger 18.desember 2000